

ПЕРЕКЛАД ДИСКУРС - ОПЕРАТОРА

В.В. Михайленко

Питання допомагає пізнавати світ і шукати відповідь на його виклики. Однак ця риса притаманна певним типам дискурсу більшою мірою ніж іншим, наприклад, у судовому засіданні, політичних інтерв'ю, співбесідах, розмовах лікаря з пацієнтом, академічному середовищу. Ми визначаємо регулярне питання як складне лінгвістичне утворення, що покликане залучати індивідів до осмислення конкретних змістів у когнітивному та емоційному плані. Традиційна граматики розрізняє чотири структурних типи речень: розповідні, наказові, окличні та питальні.

Таблиця 1 - Формальні та функціональні типи речень в англомовному дискурсі

Формальні типи	Функціональні типи	Мета
Розповідне	Твердження	to state, tell or convey information or make something known
Наказове	Команда	make others to behave in certain ways
Питальне	Питання	to seek or elicit information
Окличне	Вигук	to express surprise, disgust or annoyance at something

Ці типи речень мають також функціональні відмінності. Достатньо чотирьох головних синтаксичних категорій (твердження, питання, команди та вигуки), щоб класифікувати прості речення. Такі речення, як правило, називають розповідними, питальними, наказовими та окличними. Питальні речення, або питання, можна надалі поділити на дві субкатегорії – загальні питання та спеціальні питання – залежно від типу очікуваної реакції. Хоча деякі науковці вважають ці дві субкатегорії достатніми для класифікації всіх питань, інші розширюють їх перелік, виділяючи низку другорядних типів питань. Так, М.Парот виокремлює 4 типи питальних речень:

Тип 1: з дієсловом ВЕ у функції копули.

Тип 2: з допоміжним дієсловом (одним і більше).

Тип 3: з простим дієслівним предикатом (до перших трьох типів можуть відноситись також питання з питальними словами).

Тип 4: з запитом про суб'єкт [12, 273-274].

Найпростіше питання можна визначити як виражене прохання надати інформацію. Це прохання може мати різні форми та підпадати під різні категорії, залежно від дискурсу, в якому воно розглядається. Дискурс також впливає на вибір термінів, що використовуються для опису питань. Науковці давно цікавляться граматику питань (формальна лінгвістика), взаємозв'язком питань та відповідей (розмовний аналіз) та функціями питань (соціолінгвістика). Величезна кількість наукових праць присвячені вивченню функції питання і зокрема розділового питання у дискурсі, де основна увага зосереджена на властивостях полярності питальної частини розділового питання та прагматиці, порівняймо:

Питальні речення використовуються при поставленні питання:

"Were you in the States?" [8, 55].

"Do you always know what people think?" [8, 52].

"Have you any cheeset?" [8, 68].

"Are you badly hit?" [8, 72].

Вищенаведені приклади – це саме загальні питальні речення (питання типу «Так/Ні»), тому що відповіді на них можна лише «Так» або «Ні».

Альтернативні питальні речення пропонують два або більше варіантів відповідей:

Should I telephone you or send an email?

Do you want tea, coffee, or espresso?

Текстовий аналіз роману не виявив вибіркового питань, тому ми наводимо ці приклади. Загальні та вибіркові питальні речення вводяться допоміжним дієсловом.

Спеціальні питальні речення, однак, вводяться питальним словом й допускають необмежену кількість варіантів відповіді:

“*How are the cars?*” [8, 69].

“*What’s the difference?*” [8, 82].

“*Why don’t get woundet?*” [8,87].

“*Who is in charge here?*” [8, 94].

Питання іноді приєднують до розповідного речення:

TAG > ПРАВДА

“*You do love me, don’t you?*” [8, 100].

- Ти ж любиш мене, правда? [3, 540].

TAG > ПРАВДА Ж

“*He’s a first captain, isn’t he?*” [8, 103].

- Він у чині капітана, правда ж? [3, 543]

TAG > ПРАВДА

“*... and then you will never want any other girls, will you?*” [8, 109].

- ...і тоді ти ніколи не захочеш іншої дівчини, правда ж?

TAG > ХІБА

“*You are happy, aren’t you?*” [8, 116].

- Хіба ти не щасливий, любий? [3, 555].

TAG > О

“*You don’t shoot larks do you, darling, in America?*” [8, 142].

- А ти у себе в Америці не стріляєш жайворонків, любий? [3, 579].

Вони відомі під назвою розділові питання і складаються з основного або допоміжного дієслова, що передує займеннику, або екзистенціальному *there* [14, 478-480], наведемо формальні кореляції у структурі розділового речення:

ТВЕРДЖЕННЯ: ЗАПЕРЕЧЕННЯ

Be/Have/Do/Modals – NOT + Verb aux + NOT.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ: ТВЕРДЖЕННЯ

BE/Have/DO/Modals +NOT + Verb aux - NOT.

ТВЕРДЖЕННЯ: ТВЕРДЖЕННЯ

Be/Have/Do/Modals – NOT + Verb aux – NOT. Наведена модель представляє не частотну групу речень в англійській мові. Наступна модель також можлива в англійській мові [4, 256-258], тому що оператор NOT вживається у складі кожної частини речення, якщо його прийняти за складне.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ: ЗАПЕРЕЧЕННЯ

Be/Have/Do/Modals + NOT + Verb aux + NOT. У питальній частці особова форма дієслова не вживається [13, 150-1].

Терміни «питальна частина розділового речення» та «розділове речення» взаємозамінні в контексті цього дослідження, тобто не існує формальних чи функціональних відмінностей між цими двома поняттями, як і не існує різниці в їх ілокутивному потенціалі (потенціалі до вираження інтенції мовця) або здатності викликати певну відповідь.

У центрі уваги нашого дослідження є розділові питання в англійському художньому дискурсі (Е.Хемінгуей. «Прощавай, зброе!» та його українському перекладі [3]) для встановлення регулярних/нерегулярних моделей їхнього перекладу. Донедавна вважали, що розділове питання є рисою неформального мовлення – письмового та усного, проте емпіричні дослідження великого масиву художніх текстів не свідчить про їх частоту[9, 725]. Зовнішнім проявом структури мовленнєвої одиниці є її мовна форма. Так, розділове речення має дві сталі моделі: (а) твердження (- заперечення) + питання (+заперечення) або (б) твердження (+ заперечення) + питання (- заперечення). Типова дистрибуція оператора NOT - у препозиції до основного предиката або у постпозиції до допоміжного дієслова, що, за

словами М. Селсе-Мурсі та Д. Ларсен-Фримен, є семантично вмотивованим явищем [6, 162-163]. У разі припущення мовця – негативне, оператор NOT входить до предикативного ядра речення, наприклад:

TAG > ХІБА

“*You are not a Catholic, are you?*” [8, 61].

-Хіба ви католичка? [3, 505].

Мовець заперечує, оскільки Катерина - англійка, хоча він бачить ладанку із Св. Антонієм.

TAG > О

«*You aren't in a bad mess, are you?*» [8, 214].

- То що, ви вскочили в якусь халепу? [3, 641].

Мовець впевнений, що американський лейтенант не може бути у важкій ситуації.

TAG > МОЖЕ

«*You haven't got another wife, have you?*» [8, 219].

- А може, ви вже маєте дружину? [3, 646].

Сестра Фергюсон не впевнена, що лейтенант неодружений.

TAG > О

«*You don't feel like a criminal do you?*» [8, 222].

- Ти вже не почуваш себе злочинцем, любий [3, 649].

Вони таємно перетнули кордон і Катерина не впевнена в тому, що він може почуватися злодієм.

У разі припущення мовця стверджувальне оператор NOT входить до частки, наприклад:

TAG > О

«*You did live there, didn't you?*» [8, 215].

А, ви ж колись там жили [3, 641].

Сім впевнений, лейтенант жив у Римі.

TAG > ПРАВДА

“*Your friend is a doctor, isn't he?*” [8, 43].

- Ваш товариш – лікар, правда? [3, 488].

Мовець виражає впевненість, вона сама працює у шпиталі.

TAG > ТАК

«*This is close to the front, isn't it?*» [8, 43].

-Адже звідси близько до фронту, так? [3, 488].

Мовець впевнена у своєму твердженні, оскільки вона сама там перебуває.

TAG > ПРАВДА

«*I did hurt you, didn't I ?*» [8, 48].

- А вам таки боляче, правда? [3, 493].

Оператор емпізи *did* (таки) підкреслює впевненість мовця .

TAG > ПРАВДА

«*You will be good to me, won't you?*» [8, 49].

- Ви ж будете добрий до мене, правда?

Катерина впевнена в його любові, тому вона потребувала ніякої вербальної відповіді:

What the hell. I thought. I stroke her hair and patted her shoulder. She was crying.

TAG > ПРАВДА

І в підтвердження вона додає: “*You will, won't you?*” *She looked up at me. “Because we're going to have a strange life”* [8, 49].

- Будете добрий, правда?

TAG > О

“*You have a passport, haven't you?*” [8, 243].

- Ти маєш паспорт? [3, 668].

У цьому реченні відсутність оператора NOT у структурі предиката говорить про те, що мовець, Генрі, впевнений в тому, що вона взяла паспорт, оскільки такі правила гри у суспільстві.

TAG > ПРАВДА

"I'll be very glad to be an American and we'll go to America won't we, darling?" [8, 257-8].

- Я така рада, що буду американкою, і ми поїдемо в Америку, правда ж, любий? [3, 678].

Вони люблять одне одного, він – американець, у них буде дитина і вона впевнена, вони переїдуть до Америки.

Кореляція змісту та форми цього типу питального речення забезпечує його існування у мовній системі. Вираження зазначеного змісту різними формальними модифікаціями, що виникають у процесі мовлення, свідчить про структурні зміни, наприклад, присутність або відсутність заперечення в обох частинах речення, заміщення питальної частки номінативним елементом, вигуком та ін., винесення питальної частки за рамки структури речення елемента, наприклад:

SENTENCE + TAG

"That's a relief. Isn't it?" [8, 42].

- І то добре. Правда? [3, 487].

SENTENCE + TAG

"Monsieur was very interested. Were you not, monsieur?" [8, 256].

- Мсьє цікаво було подивитися. Правда ж, мсьє? [3, 676],

який виконує функцію питальної частки – свідчить про матричний характер розділового питання в англійській мові. Ми пояснюємо це тим, що частка розділового питання має два функціональні плани – речення (відносить до підсистеми речення) та дискурсу (відносить його до підсистеми дискурсу), відповідно така поліфункціональність підтримує сталість нашої моделі. При цьому компонент «запит інформації» у семантиці розділового питання стає периферійним. Компоненти «перевірка інформації», «перевірка свого висновку», «пошук погодження», «запрошення до згоди», «вираження сумніву», «вираження своєї точки зору» та ін. переходять до ядра семантики питального речення. Виокремлені компоненти вказують на інтенції мовця та його взаємодію з активним реципієнтом, який обов'язково стає мовцем. Відповідно дискурс проявляє особливу семантику розділового речення та його дискурсоутворюючу функцію. Дослідження семантики [5] та прагматики речень, що містять в собі реакцію на розділове питання, виокремило такі: «підтвердження згоди», «незгода», «заява згоди», «заява незгоди», «варіант згоди», «варіант незгоди», «спростування згоди» та ін.

Ми співвідносимо комунікацію з різними психологічними вимірами її учасників. На наш погляд, існує принаймні три різних аспекти:

а) когнітивні функції, які стосуються знання, поглядів/переконань та розуміння.

З точки зору вираження, комунікацію можна розглядати як передавання поглядів та переконань адресанта, й евокативна сутність комунікації полягає у її здатності викликати почуття, передавати інформацію та сприяти розумінню. В зв'язку з тим, що когнітивна діяльність завжди має певні «цільові об'єкти» – вони завжди «стосуються» чогось, що нас оточує і того, у що учасники вірять або бажають, щоб інший учасник повірив – когнітивна і референційна функції дуже тісно переплітаються, тому їх дуже рідко можна чітко розрізнити;

б) емотивна функція; в процесі комунікації адресант виражає свої почуття, відношення, емоції та бажання, і це може викликати відповідні стани та діяльність реципієнта;

в) практична функція; комунікація значною мірою спрямована на керування поведінкою адресата/реципієнта, тобто передача повідомлення відбувається з метою введення реципієнта в стан готовності до виконання певних дій. З очевидних причин практична та евокативна функції часто збігаються та реалізуються одночасно. Однак

адресант також може використовувати мову з метою планування та скеровування своїх власних дій. У такому випадку мова використовується монологічно й адресант одночасно виконує роль адресата.

За словами І.Корунця, англійські та українські розділові питання є семантико-синтаксичними еквівалентами [2, 339] і далі він наводить приклади розділових питань з можливими українськими перекладами «чи не так?, так?, правда?»

Ми провели зіставний аналіз розділових питань в тексті оригіналу та тексті перекладу і отримали таку систему трансформацій:

TAG > ПРАВДА

TAG > О

TAG > ТАК

TAG > МОЖЕ

TAG > ХІБА, що не дає нам можливості говорити про регулярну еквівалентність англійського та українського розділового питання, хоча ми розуміємо, що узагальнення можливі при розширенні фактичного масиву. В.Карабан говорить, що різниця у синтаксичній конструкції речення в мові оригіналу та мові перекладу викликана, як правило, «особливостями мов у подачі тематичних та рематичних елементів речення і традиціями мовлення щодо подання інформації про агентів та обставини позначених у реченнях дій» [1, 196]. Справа в тому, що розділове питання у дискурсі виконує специфічну функцію оператора дискурсу і додатково є оператором модусу мовця.

Це наочно проявляється при аналізі подальшого контексту розділового речення, а також його перекладу – «може», «хіба» та ін. Про регулярність перекладу цих речень можна говорити у разі використанні моделі з заперечною питальною часткою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 574с.
2. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 459 с.
3. Хемінгуей Е. Прощай, зброє // Твори в чотирьох томах. Том 1. – Київ: Дніпро, 1979. – С.477-704.
4. Alexander L.G. Longman English Grammar. – London, New York: Longman, 1998. – 374p.
5. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E.. Grammar of Spoken and Written English – Edinburgh Gate: Longman, 2004. – 1204p.
6. Brown C. What Discourse Analysis Reveals about Tag Questions// Papers presented at the Annual TESOL Conference. – Detroit, 1981.
7. Celce-murcia M, Larsen-Freeman D. The Grammar Book. An ESL/EFL Teacher's Course. – Boston, Mass.: Heinemann Publishers, 1983. – 625p.
8. Eastwood J. Oxford Guide to English Grammar. – Oxford: OUP, 1995. – 446p.
9. Hemingway E. A Farewell to Arms. – М.: Progress Publishers, 1969. – 320 p.
10. Mykhailenko V. Functional Semantics of Tags in Discourse// Messages, Sages, and Ages./ Proceedings of the 2-nd International Conference on American and British Studies. – Suceava: Editura Universitatii Suceava, 2006. – P.725-731.
11. Parrot M. Grammar for English Language Teachers. – Cambridge: CUP, 2001. – 514p.
12. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvic J. A Comprehensive Grammar of the English Grammar. – London: Longman, 2000. – 1779 p.
13. Parrot M. Grammar for English Language Teachers. – Cambridge: CUP, 2001. – 514p.
14. Radford A. Transformational Grammar. – Cambridge: CUP, 1988. – 625 p.
15. Swan M. Practical English Usage. – Oxford: OUP, 1997. – 658 p.

Надійшла до редакції 19 лютого 2007 р.